

સમ્યક્ શ્રદ્ધારહિત જ્ઞાનની અસાર્થકતા

શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ એ સૌથી દુષ્કર છે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એ હુન્યવી લોભથી પણ થઈ શકે છે, જ્યારે હુન્યવી લોભ એ સમ્યક્ શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિમાં કામ આવી શકતો નથી, ઊલટો અંતરાયરૂપ થઈ પડે છે. સાડા નવ પૂર્વના જ્ઞાની પણ અશ્રદ્ધાળુ રહી ગયા અને અલ્પ જ્ઞાનને ધરનારા પણ શ્રી જિનવચન પ્રત્યે નિઃશંકપણે શ્રદ્ધાળુ આત્માઓ ઉભય લોક સાધી ગયા. શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ દુષ્કર એટલા માટે છે કે-અમુક અંશે પણ હુન્યવી સ્વાર્થથી નિઃસ્પૃહ બન્યા વગર તે પ્રગટ થઈ શકતી નથી, જ્યારે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સર્વ પ્રકારના હુન્યવી સ્વાર્થથી ભરેલા આત્માઓમાં પણ હુન્યવી દૃષ્ટિએ જિંયામાં જિંચી કોટિની લાગે તેવી પણ થઈ શકે છે. એ કારણે ઉત્તમ અગર અધમ મનુષ્યની સાચી પરીક્ષા ‘તેનામાં કેટલું જ્ઞાન છે?’ એની તપાસ એ દ્વારા થઈ શકતી નથી, પરંતુ ‘તે કેવી જાતિની શ્રદ્ધા ધરાવે છે?’ અર્થાત્ ‘તેની શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને રુચિ કયા પદાર્થ ઉપર છે?’ એની પરીક્ષા એ દ્વારા જ થઈ શકે છે.

જિંચી કોટિનું જ્ઞાન ધરાવનાર આત્મા પણ જો અધમ કોટિની રુચિવાળો હોય, તો તે હુનિયામાં પણ ઉત્તમ ગણાતો નથી. મનુષ્યની પરીક્ષા તેની રુચિ ઉપર છે પણ માત્ર જ્ઞાન ઉપર નથી. ધનની રુચિવાળો જ્ઞાની પણ પાપી બને છે અને ધર્મની રુચિવાળો અજ્ઞાની પણ નિષ્પાપ જીવન ગાળી શકે છે. જીવનમાં પાપી બનવું કે નિષ્પાપ બનવું તેનો મૂખ્ય

આધાર જ્ઞાન ઉપર નથી પણ રુચિ ઉપર છે. એ રુચિને સુધારનાર જ્ઞાન તારક છે, અને બગાડનાર જ્ઞાન દુભાવનાર છે.

અધમ રુચિવાળા આત્માઓ પોતાની તે રુચિને છોડી નહિ શકતા હોવાથી ઉત્તમ રુચિવાળા આત્માઓ પ્રત્યે તેમનો વિરોધ ચાલુ હોય છે. એ વિરોધનું મૂળ રુચિનો ભેદ છે. જ્યાં સુધી એ વિરુદ્ધ પ્રકારની રુચિ રહેવાની છે ત્યાં સુધી એ વિરોધ પણ કાયમ રહેવાનો છે. એ વિરોધને જોયો ટાળવા ઇચ્છતા હોય, તેઓએ રુચિનો ભેદ ટાળવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. પરસ્પર વિરુદ્ધ રુચિવાળા જીવો પોતાની તે રુચિને સમાન બનાવ્યા વગર એકમતિ બનાવવા માગતા હોય અગર તેઓને જો કોઈ એકમતિ બનાવવા ઇચ્છતું હોય, તો તેઓની તે ઇચ્છા કેવી રીતિએ ફલિભૂત થવાની છે ? એકમતિ બનવા માટે રુચિની એકતા કરવી એ પ્રથમ આવશ્યક છે.

તે રુચિની એકતા કરવાનો પ્રયાસ કર્યા વગર જ જગતને એક અભિપ્રાયવાળું બનાવી દેવાની ચેષ્ટા કરવી, એ એક બાલિશ ચેષ્ટા જ છે. સર્વધર્મસમભાવ, સર્વદર્શનસમભાવ, સર્વશાસ્ત્રસમભાવ આદિની વાતો કરનારા એ ધર્મરુચિ સમાજને ધર્મરુચિથી ભ્રષ્ટ કરી અધર્મરુચિ બનાવવા માટેનો પ્રયાસ કરનારા છે. જ્યાં સુધી રુચિભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી ધર્મભેદ પણ રહેવાનો છે, ધર્મભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી દર્શનભેદ પણ રહેવાનો છે, દર્શનભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી શાસ્ત્રભેદ પણ રહેવાનો જ છે અને શાસ્ત્રભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી જ્ઞાનભેદ પણ રહેવાનો છે. એ જ રીતિએ

સર્વજ્ઞતિસમભાવ, સર્વસંપ્રદાયસમભાવ, નરનારીસમભાવ આદિની વાતો પણ તેટલી જ ઉન્નમાર્ગે દોરનારી છે. જ્યાં સુધી આચારભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી વિચારભેદ પણ રહેવાનો છે. જ્યાં સુધી વિચારભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી યોગ્યતાભેદ પણ રહેવાનો છે અને જ્યાં સુધી યોગ્યતાભેદ રહેવાનો છે ત્યાં સુધી સંપ્રદાયભેદ અને નરનારીનો ભેદ પણ રહેવાનો જ છે.

વિના શ્રદ્ધા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ શક્ય નથી અને શ્રદ્ધાથી વ્યુત થનારાનો વિનિષ્પાત સુનિશ્ચિત છે. શ્રદ્ધા એ સર્વ ગુણોનું મૂળ છે. પરમાર્થના કે વ્યવહારના માર્ગમાં શ્રદ્ધા-બ્રષ્ટ આત્માઓ સર્વદા નાલાયક મનાયા છે. જો કોઈ પણ આત્માને તેના કલ્યાણમાર્ગમાંથી બ્રષ્ટ કરવો હોય, તો તેના સરળમાં સરળ ઉપાય એ છે કે-સૌથી પ્રથમ તેના કલ્યાણ-માર્ગની શ્રદ્ધાથી બ્રષ્ટ કરવો. માનસશાસ્ત્રીઓનું પણ કહેવું છે કે-વિચાર એ આચારને ઘડનાર છે. જો કોઈ માણસને સુધારવો યા બગાડવો હોય, તો સૌથી પહેલાં તેના વિચારો ફેરવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જ્યાં સુધી તે પોતાના વિચારોમાં મક્કમ હશે ત્યાં સુધી તેને તેના આચારમાર્ગથી ખસેડવો દુઃશક્ય છે.

સદ્વિચારોની મક્કમતાનું નામ જ શ્રદ્ધા છે. સાચી શ્રદ્ધા આત્મપરિણામરૂપ હોય છે. એ શ્રદ્ધા જ્ઞાનથી ઘડાય છે એ વાત સાચી છે, તો પણ સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન શ્રદ્ધાને ઘડનાર કે દૃઢ કરનાર જ થાય છે એમ કહેવું એ સાચું નથી. જ્ઞાનથી જેમ વિચારો અને શ્રદ્ધા મક્કમ બને છે, તેમ જ્ઞાનથી જ વિચારો

અને શ્રદ્ધા નષ્ટ થાય છે યા શિથિલ બને છે. શ્રદ્ધાને ઘડનાર, સ્થિર કરનાર કે વધારનાર જ્ઞાન જેમ સહાયક અને આદરણીય છે, તેમ શ્રદ્ધાને બગાડનાર, ઉખેડનાર કે નાશ કરનાર જ્ઞાન તેટલું જ અનર્થકારક અને અનાદરણીય છે. બધાનો મથિતાર્થ એ જ છે કે-જો માનવીને ચઢાવવો કે પાડવો હોય, તો સૌથી પ્રથમ એની વિચારણાને પલટાવવાની જ મોટામાં મોટી આવશ્યકતા રહે છે અને એટલા માટે કોઈ પણ ક્ષેત્રના નાયકો સૌથી પ્રથમ પ્રયત્ન તેને માટે જ કરે છે.

આ ઉપરથી વસ્તુસ્થિતિ બાણુનારા બહુ સહેલાઈથી સમજી શકશે કે-શ્રી જૈનશાસને વિપરીત શ્રદ્ધાનરૂપ મિથ્યાત્વને પરમ શત્રુ તરીકે સ્વીકાર્યો છે તે સોચે સો ટકા વ્યાજબી છે. મિથ્યાત્વ એ વિચારોને વિપરીત માર્ગે પલટાવનાર છે અને એટલા માટે જ શ્રી જૈનશાસનથી વ્યુત કરવાનો ધરિદો ધરાવનાર કોઈ પણ આત્મા શ્રી જૈનશાસનને અનુસરનાર આત્માઓની સમ્યક્ શ્રદ્ધા ઉપર પ્રથમ ઘા કરે છે. શ્રદ્ધા ઉપર ઘા કર્યા વિના કેવળ આચારોને ખોટા વર્ણવવાનો પ્રયત્ન કરનારા શ્રી જૈનશાસનને પરાજિત કરવા માટે કદી પણ સફળ થઈ શકતા નથી. જેટલી સફળતા તેઓ શ્રદ્ધાને નબળી પાડવામાં મેળવી શકે છે, તેટલી જ સફળતા તેઓને ત્યાર પછી બીજા કાર્યોમાં મળી શકે છે. આ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખીને જ કેટલાક બહુલકર્મી આત્માઓ શ્રી જિનમતના અનુયાયીઓની શ્રદ્ધાના પાયા હુચમચાવવા ભારે પ્રયત્ન કરી રહ્યા હોય તેમ જોઈ શકાય છે. શાસનનો પાયો શ્રદ્ધા છે અને એ શ્રદ્ધાને જ ઉડા-

વવાનો પ્રયત્ન કરનારા શાસનના પાયાને જ ઉખાડવાનો પ્રયત્ન કરનારા છે.

શ્રદ્ધા યાને સન્માર્ગ પ્રત્યેની રુચિ, એ માનવસમાજનું અને જૈનસમાજનું અમૂલ્ય ધન છે. એ ધન જેટલું અમૂલ્ય છે, તેટલું જ તેનું રક્ષણ કરવું કઠિન છે. અમૂલ્ય વસ્તુઓને પડાવી લેનારા, પડાવી લેવા માટે તાકી રહેનારા અને એ ચાલ્યું જાય છે તેો રાજી થનારા દુનિયામાં ઓછા હોતા નથી.

વિપરીત શ્રદ્ધાનરુપ મિથ્યાત્વના નાશનો પરમ ઉપાય જગતના એકના એક સન્માર્ગરૂપ શ્રી અરિહંતાદિ સુદેવ, સુશુરુ અને સુધર્મતત્ત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધાપૂર્વક આરાધના જ છે.

સાચી શ્રદ્ધા

જે જડ શ્રદ્ધા શાસ્ત્રપ્રામાણ્ય પર અવલંબે છે અને આત્મનિષ્ઠ બનવાનો પરિશ્રમ વેળ્યા વિના ધર્મનાં આશ્વાસન અનુભવવા ઇચ્છે છે, તે શ્રદ્ધા અથવા સદ્ભૂત અર્થોનું તથાવિધ આત્મપરિણુતિ વિનાનું શ્રદ્ધાન અને સ્વાનુભવના પાયા પર સ્થિર અને દઢમૂલ થયેલી શ્રદ્ધા, એ જેમાં જમીન-આસમાનનો ફરક છે. શ્રદ્ધા એટલે કોઈ એક અથવા અનેક મતમતાંતર નહિ. પછી ભલેને તે ગમે તેટલાં સાચાં કાં ન હોય? શ્રદ્ધા એ આત્માની આંખ છે. જેમ ભૌતિક ઈન્દ્રિયો દ્વારા ભૌતિક વસ્તુઓનું આકલન થાય છે, તેમ જે શક્તિવડે અતીન્દ્રિય-આધ્યાત્મિક વસ્તુઓનું આકલન થાય છે તે શક્તિનું નામ શ્રદ્ધા છે અને એ જ સાચી શ્રદ્ધા છે.